

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

РЕЗАНЕНКО Володимир Федорович

**ФОРМАЛЬНО-ЗМІСТОВІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ
ЕЛЕМЕНТІВ СУЧАСНОЇ
ІЄРОГЛІФІЧНОЇ ПИСЕМНОСТІ**

10.02.15 — Загальне мовознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ — 1996

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00760336 (P)

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

РЕЗАНЕНКО Володимир Федорович

ФОРМАЛЬНО-ЗМІСТОВІ ВЗАМОЗВ'ЯЗКИ ЕЛЕМЕНТІВ
СУЧАСНОЇ ІЕРОГЛІФІЧНОЇ ПИСЕМНОСТІ

Ю.02.15 - Загальне мовознавство

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ - 1996

АВ 34.386

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії та практики перекладу Київського університету імені Тараса Шевченка.

Офіційні опоненти:

член-кор. НАНУ, доктор філологічних наук,
професор ТКАЧЕНКО О.В.

доктор філологічних наук, професор НІКІТИНА Ф.О.

доктор філологічних наук, професор РОЖДЕСТВЕНСЬКИЙ Ю.В.

Провідна установа: Інститут країн Азії та Африки при Московському університеті ім. М.В.Ломоносова.

Захист відбудеться "18" квітня 1996 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.30 в Київському університеті ім.Тараса Шевченка (252601, Київ, бульвар Шевченка, 14).

З дисертацією можна ознайомитися в нуковій бібліотеці Київського університету ім. Тараса Шевченка (Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розіслано "15" березня 1996 року

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат філологічних наук

Шахова

Шахова Л.І.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

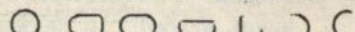
Писемність з самого початку свого виникнення має велике значення у розвитку суспільства. Вона відноситься до великих культурних цінностей людства. Писемність є особистим типом знакової системи зі своїми завданнями та законами, своєрідною галуззю світової культури і одночасно предметом окремої самостійної науки. "Писемність - це знакова система фіксації мови, яка забезпечує за допомогою графічних елементів передачу мовної інформації на відстань і закріплює її у часі" (ВСЭ. М.: Советская энциклопедия, 1975. - Т. 19. - с. 571).

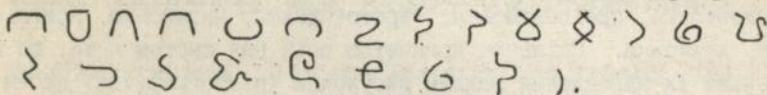
Науці відомі сім великих систем писемності: шумерська, єгипетська, протоеламська, протоіндська, китайська, критська, хеттська. Спільною прикметою всіх цих систем є те, що в основі їх зародження лежить рисуюча (піктографічна) писемність, знаки (піктограми, а потім - ідеограми) якої були призначені для передачі змісту, опосередкованого поняттями та ідеями, вираженими графічною формою знаків.

В історії писемності відомі три поступові ступені її розвитку: піктографія, ідеографія, власно мовна писемність (мовна графіка). Але це не означає, що система писемності, яка прийнята в якійсь певній країні, проходить всі ці три ступені. Вона може в певний історичний період розвиватися на одному з цих ступенів. Як відомо, шість систем писемності (за винятком китайської) поступово стали буквенними писемностями, які передають звучання. Китайська писемність, незважаючи на те, що всі її знаки (ієрогліфи) набули фонетичного оформлення, продовжує залишатися писемністю ієрогліфічною: вона зберігла до цього часу властивості понятійної писемності.

Із семи великих систем писемності китайська є єдиною, знаки якої не треба було дешифрувати, тому що основні властивості її семантико-графічної системи (див. с. 20) залишилися практично незмінними до цього часу, попри неодноразові зміни стилів цієї писемності. Інакше кажучи, незважаючи на те, що графічна форма ієрогліфів сучасного стилю к а й ш у суттєво відрізняється від графічної форми рисуючих знаків і н ь с ь к о ї писемності і знаків стилю ч ж о у в е н ь, основні властивості елементів їх внутрішньої форми

(див. с.20) не набули суттєвих змін. Це сталося можливим тому, що характер лінгвістичної функції (див. с. 20) китайських ієрогліфів після зміни кожного попереднього стилю писемності на наступний стиль залишався незмінним.

Як відомо, стародавня китайська писемність, якою користувалися в епоху Ін'я, була рисуночною. Результати проведеного нами графічного аналізу ієрогліфів цієї писемності показують, що їхній малюнковий характер забезпечується, головним чином, за допомогою округлої форми їхніх графічних елементів (наприклад:

Дані та інші графічні елементи ієрогліфів інської писемності не є стандартними, оскільки їхня форма та кількість могли встановлюватися користувачами довільно */.

Помітні успіхи у справі стандартизації ієрогліфіки відмічаються в епоху Чжоу. Чжоуські правителі розуміли, що в умовах політичного та мовного роз'єднання Китаю тієї доби може виникнути також і роз'єднання спільної писемності. Ось чому в 9 ст. до н.е. на основі і н ь с ь к о ї писемності була створена частково уніфікована писемність ч ж о у в е н ь (стиль дачжуань), яка відіграла важливу роль у справі збереження цілісності ієрогліфічної писемності.

Графічна форма знаків писемності ч ж о у в е н ь суттєво відрізняється від форми знаків писемності інської епохи. Певну роль щодо зміни форми накреслення знаків відіграло вживання пензля, туші та лаку, починаючи з 8 ст. до н.е., коли як носій письма почали використовувати шовк. Дійсно, накреслити, наприклад, такі фігури як коло чи овал (елементи ієрогліфів інської писемності) за допомогою пензля і туші не просто. Ділком імовірно, що саме тому такі елементи ієрогліфів почали замінятися на квадрат та прямокутник

---

*/ Головною прикметою стандартності ієрогліфічної писемності є наявність у ній певного переліку стандартних графічних одиниць (рисок/ графів).

(коли користувалися пензлем і шовком), які писали за три заходи, тобто трьома фіксованими рисками (丨, 丨丨, 丨丨丨).

Після введення писемності чжоувень на території Китаю було узаконено вживання більш-менш однакових ієрогліфів, а також прийнято порівняно стабільний список графічних елементів ієрогліфічної писемності.

Однак, слід відмітити, що незакінчена стандартизація писемності чжоувень не сприяла остаточному закріпленню основних структурних принципів китайської ієрогліфічної писемності. Отже, поряд з ієрогліфами, що склалися цілком з простих стандартних рисок (графів), які займали в ієрогліфах більш-менш постійне положення (пор.: 工, 丨, 丨丨, 丨丨丨), вживалася велика кількість знаків, графічні елементи яких займали невизначені положення. Наприклад, у складі ієрогліфа - "вітер" (писемність чжоувень) форма елемента у різних переписувачів була далеко не однакою. З цих та інших причин не було можливості виконати такі вимоги щодо уніфікації ієрогліфіки, як визначення: конкретного списку графічних елементів ієрогліфічної писемності, правил порядку накреслення ієрогліфів, правил каліграфії, а також правил скорочення та спрощення графічної форми ієрогліфів.

Вищеназвані та інші вимоги щодо уніфікації ієрогліфіки були реалізовані завдяки введенню стилю писемності лішу (3 ст. до н.е.). У текстах, написаних цим стилем, ще порівняно часто трапляються випадки вживання нестандартних графічних елементів, які вживалися в писемності чжоувень. Хоча можна припустити й те, що таке перенесення графічних елементів у писемність лішу з писемності чжоувень відбувалося передусім з причини порушень переписувачами нових правил письма, до яких вони ще не звикли.

Остоточна, повна стандартизація та уніфікація китайської ієрогліфіки була здійснена під час введення писемності кайшу (3 ст. н.е.). Ця писемність на відміну від попередніх має такі властивості: а) складні графічні елементи ієрогліфів представлені простими графічними елементами, тобто стандартними графічними одиницями (риски/графи); б) семантико-графічне ядро, яке складається з певної кількості простих і складних графічних елементів - знаків піктографічної категорії. Ці знаки є реальними або схематизованими

зображеннями речей і, у зв'язку з цим, виконують функції як піктограм, так і ідеограм.

Дослідження китайської ієрогліфічної писемності, що проводяться як у Китаї, так і за його межами, свідчать про те, що писемна традиція в Китаї виникла та розвивалася на власній національній основі. За своїми історичними джерелами китайська ієрогліфіка пов'язана з образотворчим мистецтвом і, напевно, передусім з орнаментальним живописом. "... Пам'ятки китайської писемності демонструють настільки очевидну еволюцію, починаючи від елементарних піктограм, які генетично пов'язані з орнаментом, до складних, а потім сучасних форм, що самостійність її розвитку на місцевій основі не може викликати ніяких сумнівів" (Крюков М.В. и др. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - М., 1978. - С. 217 - 218).

Універсальні властивості семантико-графічної системи (див. с.20) ієрогліфічної писемності чжоу в ень (сформувалася до 9 ст. до н.е.) поєднувалися з універсальними культурно-політичними ідеями, які розроблялися суспільною думкою Китаю епохи Чжоу. Такі ідеї можна було висловлювати та поширювати, наприклад, за допомогою загальнозживаних тлумачень ієрогліфічних знаків. За допомогою таких тлумачень фіксуються і передаються (як окремими ієрогліфами, так і їхніми сполученнями) знання про елементи культури, побуту, звичаїв тощо. В тлумаченнях ієрогліфів відбиваються економічні умови життя, філософські погляди, світогляд китайських етнічних спільностей в іньську, чжоуську та ханьську епохи. "... кожний ієрогліф-слово є знаком якогось поняття, що передає елементи культури (в ень) того ареалу, в якому воно (поняття) виникло, тобто несе в собі цю культуру і крім того кожний раз фіксує нові елементи та образи нових культурних нашарувань ..." (Соколов-Ремизов С.Н. Литература, каллиграфія, живопись. - М.: Наука, 1985. - С. 179).

Друга половина епохи Чжоу (6 - 3 ст. до н.е.) відмічена важливими подіями в розвиткові філософської думки стародавнього Китаю. Необхідність у фіксуванні філософських ідей, написанні трактатів з метою їх розповсюдження тощо стали важливим стимулом розширення суспільних функцій китайської писемності. Діяльність і трактати видатних філософів тієї доби Лао-цзи, Кун-цзи, Мо-цзи, Мен-цзи,

Сюнь-цзи та інш. суттєво вплинули на формування свідомості китайського суспільства та світогляд китайців. Слід відзначити, що основні складові елементи їхнього світогляду передаються через поняття та ідеї, що відбиваються в тлумаченнях багатьох ієрогліфічних знаків. Найбільшою конкретністю та змістовністю характеризуються тлумачення знаків семантико-графічного ядра ієрогліфічної писемності, які виражають ряд базових категорій давньокитайської філософії (напр.: 士 32 木 75 水 85 火 86).

Важливим результатом процесу розвитку суспільно-політичної та філософської думки в Китаї є об'єднання трьох основних учень: даосизму, конфуціанства та буддизму. Свого апогею цей розвиток досяг у ханьську епоху. Ці учення співіснували, збагачуючи та доповнюючи одне одного в умовах повного домінування конфуціанства. Ієрогліфічна писемність, власно, ієрогліфіка в дану епоху була найважливішим засобом розповсюдження досягнень культури, філософських ідей тощо не тільки між народностями, які розмовляли різними діалектами китайської мови, але й між народами інших країн Далекого сходу (Корея, В'єтнам, Японія та інш.). В таких умовах ієрогліфічна писемність в ті часи повинна була складатися із знаків, які б виконували функції не тільки піктограм та ідеограм (що можуть виражати певні необхідні поняття та ідеї), але й функції логограм, силлабосем, морфосиллабів.

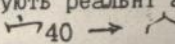
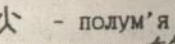
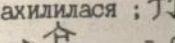
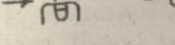
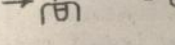
Завдяки цим та іншим властивостям китайської ієрогліфіки багатьма вченими-сінологами вона вважається мовним лінгвістичним явищем, яке варто досліджувати також і з позиції мовознавства. Незважаючи на те, що китайська писемність є особливою знаковою системою, а її знаки мають особливу форму, ця форма все ж таки є мовною (див., напр., Алпатов В.М. Структура грамматических единиц в современном японском языке. М.: Наука, 1979. - С. 45 - 47).

Як вже відмічалось вище, в процесі розвитку китайської ієрогліфічної писемності сформувалося її семантико-графічне ядро, яке містить певну кількість знаків, властивості яких були покладені в основу її повної стандартизації та уніфікації. Важливим елементом уніфікації цієї писемності є можливість за допомогою знаків семантико-графічного ядра та їх сполучень (складних ієрогліфів) виражати мотивовано (через тлумачення їхньої графічної форми) певні поняття та ідеї.

В результаті проведеного нами дослідження виявлено дві категорії знаків, з яких складається ядро ієрогліфічної писемності к а й ш у : 1) знаки пiктографiчної категорiї - базові елементи семантико-графічної системи писемності (скорочено ВСЕ - "базові семантичні елементи"); 2) знаки iдеографiчної категорiї (носії ВСЕ) - елементи семантико-графічної системи писемності к а й ш у (скорочено СЕ - семантичні елементи). ВСЕ і СЕ сучасної ієрогліфічної писемності, виконуючи функції представлення та узагальнення (див. с.20) є, власне, оперативними одиницями сприйняття ієрогліфічного тексту.

Необхідно зазначити, що такі властивості китайської писемності значною мірою обумовлюють її універсальність. Можливості ієрогліфів (як лінгвістичних одиниць) бути незалежними від їхнього звучання сприяють збереженню позачасових властивостей ієрогліфіки. Якщо знати граматику, можна зрозуміти китайський текст незалежно від того, коли він був написаний. Завдяки універсальності елементів семантико-графічної системи ієрогліфічної писемності вона використовується не тільки в різних діалектах китайської мови, але й у інших мовах, які не є споріднені з китайською. Наприклад, в епоху чоуського Китаю ієрогліфіка сприяла прискоренню розповсюдження інформації, обміну ідеями, політичній та культурній інтеграції населення (див.: Крюков М.В. и др. Древние китайцы: проблемы этногенеза. - М.: Наука, 1978. - С. 226 - 239).

Таким чином, викладене вище дозволяє стверджувати, що ті, хто готували проекти кожного нового стилю китайської писемності, прагнули забезпечити ціліність основних структурних принципів попередніх стилів, і передусім - спадкоємність внутрішньої форми ієрогліфів, тобто збереження пiктографiчних в л а с т и в о с т е й ВСЕ та їхню здатність виконувати в складі ієрогліфів-носіїв лінгвістичні функції представлення /зображення/ та узагальнення.

При функції зображення ВСЕ презентують реальні або схематичні зображення речей. Наприклад: - контури даху та стін будівлі; - полум'я вогнища; - постать людини, яка нахилилася; - пагінци рослини (бамбука); - споруда з

кількох ярусів; 串 544 → 串 - предмети (〇), які нанизані на стержень (| 2) */.

Таким чином, при функції зображення за допомогою графічної форми ВСЕ через реальні або схематизовані зображення предметів мотивуються (див. с. 21) їх (ВСЕ) первісні та розширені значення. Крім того, ВСЕ позначають мотивовано (за допомогою етимологізованої графічної форми) явища, прикмети речей та явищ.

При функції узагальнення ВСЕ через їхню етимологізовану графічну форму: а) означають вибрані та узагальнені найсуттєвіші ознаки, основні властивості та якості речей і явищ; б) виражають ідеї, які відображають уявлення людей про суттєві прикмети речей або явищ, їхній стан, місце і положення у просторі, а також про зв'язки між ними. Наприклад: 厶 40 → 厶 - "обмежений простір", "огорожене місце", "обмежений", "закритий" (простір) і.т.п. (за асоціацією з простором, який обмежується стінами та дахом будівлі);

火 86 → 火 - "жаркий", "гарячий", "яскравий" і.т.п. (про полум'я вогнища та за асоціацією з ним); 入 II → 入 - "входити в...", "проникати в...", "упроваджуватися в...", "перебувати в/у..." і.т.п. (за асоціацією з зображенням фігури людини, яка нахилилася перед тим як увійти, наприклад, у дім);

竹 IIB → 竹 - "бамбуковий" (вироблений з бамбука) і.т.п. (за асоціацією з зображенням пагінців бамбука); 高 I89 → 高 - "високий", "великий", "величний" і.т.п. (за асоціацією з зображенням високої споруди); 串 544 → 串 - "последовательность", "упорядкування" і.т.п. (за асоціацією з послідовним нанизуванням речей (〇) на стержень (| 2)).

Двоїстий характер лінгвістичної функції ВСЕ указує на те, що вони (ВСЕ) мають здатність мотивувати за допомогою

---

*/ Числа, якими позначені ієрогліфи в тексті автореферату і дисертації, в порядковими номерами, якими позначаються ієрогліфи в нашій книзі "Элементы семантико-графической системы иероглифической письменности" (додаток до дисертації). Ієрогліфи, які входять у список ключів-детермінативів, представлені в дисертації власними номерами (1 - 214).

етимологізованої графічної форми їхні основні та розширені значення. Це, в свою чергу, означає, що як формування, так і розширення семантичних парадигм ВСЕ здійснюється через мотивуючу функцію їхньої графічної форми.

В мотивуючій функції етимологізованої графічної форми ВСЕ китайської писемності стилів ч жо у в е нь, л і ш у, і к а й ш у ми вбачаємо одну з головних причин її (писемності) універсальності, одну з причин її використання також в деяких інших мовах, які не є споріднені з китайською, а також одну з важливих причин збереження цієї писемності до теперішнього часу. Наприклад, народи В'єтнаму, Кореї, Японії запозичили китайську писемність неважаючи на громіздкість і складність її графічної форми, в той час як народи сусідніх країн Бірми, Камбоджи, Таїланду користувалися абетковою писемністю індійського походження. Перші (В'єтнам, Корея, Японія) почали користуватися ієрогліфічною писемністю під впливом китайської традиційної культури. Відомо, наприклад, що китайська писемність домінувала в Кореї до кінця 9 ст. При цьому вона не використовувалася для передачі корейської мови (Фридрих И. История письма. - М.: Наука, 1979. - С. 185-186). Це говорить про те, що корейці навчилися користуватися китайськими ієрогліфами як знаками-поняттями, семантизація яких при читанні здійснювалася, певно, через мотиваційні властивості їх графічної форми, які засвоювалися корейцями в процесі ознайомлення з китайською культурою.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що лінгвістичні функції ВСЕ складають основу лінгвістичних функцій більшості ієрогліфів-носіїв ВСЕ. Ця властивість ВСЕ вказує на їхню універсальність, отже, на універсальність семантико-графічної системи ієрогліфічної писемності в цілому.

Ще одним важливим фактором, який підтверджує універсальність даної системи, є те, що ВСЕ представлені обмеженою кількістю тематичних груп: 1) людина; 2) знаряддя праці та зброя; 3) будівлі та споруди; 4) флора; 5) фауна; 6) ємності; 7) місце та положення речей у просторі. Назви даних тематичних груп ВСЕ вказують на те, що основу семантико-графічної системи китайської ієрогліфічної писемності складають знаки, які позначають людину, а також ті речі та явища навколишнього середовища, які мають для неї життєво

важливе значення.

А к т у а л ь н і с т ь теми дослідження визначається необхідністю подальшого вивчення властивостей китайсько-японської ієрогліфічної писемності, зокрема, властивостей семантико-графічної структури (див. с.20) ієрогліфічних знаків, а також необхідністю дослідження закономірностей функціонування та розвитку семантико-графічної системи цієї писемності як знакової системи окремого типу. Така необхідність викликана прагненням не тільки вчених дослідників китайсько-японської ієрогліфіки, але й перекладачів проникнути в механізм семантизації ієрогліфів сучасних і стародавніх текстів через вивчення властивостей їхньої внутрішньої форми. Розв'язання цих та інших проблем, які відносяться до графічного плану вираження ієрогліфічних знаків китайського та японського текстів, надає можливість краще уявити механізм взаємодії мови та мислення, мови і суспільства, особливості впливу соціальних факторів на функціональний і структурний розвиток мов з ієрогліфічною писемністю.

Окремі властивості графічної форми китайських ієрогліфів привертають увагу дослідників як до унікального інваріантного явища, яке допускає різні конкретно-мовні реалізації. Значущість китайського ієрогліфа як самостійного об'єкта лінгвістичного дослідження визначається його здатністю бути знаком універсальної мовної природи. Відомо, що однакові ієрогліфи використовуються не тільки в багатодіалектному Китаї, але й в інших країнах Південно-Східної Азії. Саме таке положення китайських ієрогліфів серед інших знаків писемності покладене в основу вибору мети даного дослідження і формулювання його завдань.

М е т о ю цієї праці є дослідження структурних (формально-змістових) /змістових, смислових/ взаємозв'язків графічних елементів сучасної китайсько-японської ієрогліфічної писемності і виявлення основних факторів, які обумовлюють актуалізацію лінгвістичних функцій цих елементів у складі ієрогліфів-носіїв при семантизації останніх. Досягнення цієї мети здійснюється розв'язанням таких конкретних завдань:

1. Виявлення елементів семантико-графічної основи (се-

мантичні елементи / СЕ /) сучасної ієрогліфічної писемності к а й ш у.

2. Виявлення їхніх семантичних еквівалентів, які містяться в графічній системі стародавнього стилю писемності ч ж о у в е н ь і визначення ступеню їхньої графічної схожості.

3. Класифікація СЕ сучасної писемності (віднесення їх до названих вище тематичних груп за спільними семантико-графічними прикметами).

4. Виявлення ідей, які виражаються за допомогою СЕ, а також основних значень СЕ як інваріантів семантичних парадигм.

5. Виявлення основних засобів формування й розширення семантичних парадигм СЕ сучасної ієрогліфічної писемності.

6. Виявлення елементів внутрішньої форми СЕ сучасної ієрогліфічної писемності, які обумовлюють формування й розширення їхніх (СЕ) семантичних парадигм.

7. Визначення характеру взаємозв'язків між елементами внутрішньої форми СЕ сучасної ієрогліфічної писемності.

8. Визначення мотиваційних можливостей графічних форм СЕ на рівні ідей, які вони виражають, а також на рівні змістових значень, що ними фіксуються.

Розв'язання цих завдань здійснюється за допомогою таких методів аналізу знаків китайсько-японської ієрогліфічної писемності:

а) формального (графічного) аналізу 16 тисяч гніздових ієрогліфів;

б) етимологічного аналізу з використанням палеографічних даних;

в) порівняльно-історичного аналізу (зіставлення графічних форм знаків сучасної писемності з їхніми старописемними формами);

г) семантико-графічного (структурного) аналізу;

д) психолінгвістичного аналізу.

Методологічною основою цього дослідження є ставлення до мови як до "практичної свідомості" і "матеріалізованої думки". Сучасні лінгвістичні підходи до мови дозволяють розглядати її як одну із сторін суспільно-виробничої діяльності людей, а також виявляти її стан залежно від конкретних

історичних та соціально-економічних умов.

Таке положення підтверджується, наприклад, тим, що осно-ву семантико-графічної системи китайської ієрогліфіки, яка виявлена нами в результаті проведеного дослідження, складають знаки, які означають людину і ті речі та явища доволі широкого середовища, що мають для неї життєво важливе значення. Іншими словами, змістові значення більшої частини ієрогліфів (які практично використовуються) мотивовані (безпосередньо або опосередковано) їхніми графічними елементами, що означають речі та явища реальної дійсності.

Матеріал і методика дослідження

Викладені вище теоретичні положення були покладені в основу дослідження механізму взаємозв'язків елементів семантико-графічної системи сучасної ієрогліфічної писемності. За допомогою формального (графічного) аналізу 16 тисяч гніздових ієрогліфів нами виявлено 309 знаків, що складають оптимальний список БСЕ. Крім того, за допомогою етимологічного, порівняльно-історичного та семантико-графічного методів аналізу з'ясовувалася достовірність нашої гіпотези про те, що БСЕ є семантичним ядром сучасної китайсько-японської ієрогліфічної писемності.

Палеографічні дані для проведення етимологічного аналізу БСЕ ієрогліфічної писемності, а також тлумачення БСЕ були заповнені в авторитетних джерел китайських, японських, російських і західно-європейських авторів. Як головне джерело використовувався етимологічний словник "Шовень цзецаи" ("Опис простих і пояснення складних ієрогліфів"), якого укладено в 1 ст. н.е. китайським дослідником Сюй Шенем.

Серед додаткових джерел перше місце займає "Дайдзітен" ("Великий словник ієрогліфів"), укладений під редакцією відомого японського лінгвіста М.Уеда. В цьому словнику, який вміщує 16 тисяч ієрогліфів, наведені тлумачення більш як 10 тисяч знаків. Багато з цих тлумачень наведені у вигляді коментарів до тлумачень ієрогліфів словника "Шовень цзецаи", а також у вигляді доповнень і уточнень цих тлумачень. Наступними за своєю значущістю додатковими джерелами даних із старописемних форм ієрогліфів є:

"Script and phonetics in Chinese and Sino-Japanese"

(B.Karlgren); "Analytic dictionary of Chinese and Sino-Japanese" (B.Karlgren); "Chinese characters. Their origin, etymology, classification and signification" (L.Wieger);

"Анализ иероглифической письменности китайцев, как отражающий в себе историю жизни древнего китайского народа" (С.М.Георгиевский).

Інші, не наведені тут, але включені в список використаної літератури джерела, містять важливий допоміжний матеріал, який забезпечує розв'язання багатьох проблем часткового характеру, що виникали в процесі аналізу ієрогліфів.

Варто відмітити, що в нашому уявленні тлумачення СЕ і ієрогліфів-носіїв СЕ здійснюються у вигляді трьох послідовних операцій: 1) пояснення графічної форми ієрогліфів, які є реальними або схематизованими зображеннями речей; 2) запозичення з авторитетних джерел ідей, які виражаються ієрогліфами, або формулювання нами ідей (якщо вони не наведені у відомих джерелах) на основі тлумачення їхньої графічної форми (див. п.1); 3) виявлення основних значень ієрогліфів за допомогою відомих джерел, або виявлення цих значень через операції пп.1,2.

Важливе значення для завершення дисертаційного дослідження і, зокрема, формулювання висновків з деяких його розділів, уточнення тлумачень ВСЕ та ідей, які вони (ВСЕ) виражають, мали рекомендації професора Нанкінського університету Сюй Фу - керівника дослідницької роботи автора дисертації під час наукового стажування в КНР з вересня 1986 до червня 1987 рр. Професор Сюй Фу докладно ознайомився зі змістом нашої книги "Элементы семантико-графической системы иероглифической письменности". - Киев: УМК ВО при Минвузе УССР, 1988, яка є додатком до дисертації. В цьому Додатку здійснюються:

1) етимологічний аналіз 309 ВСЕ, за допомогою якого:
а) виявлені їхні основні та розширені значення; б) з'ясовано, що разом з функцією ідеограм ВСЕ виконують функцію піктограм, тобто їхні графічні форми мають зображальні властивості;

2) психолінгвістичний аналіз 309 ВСЕ, результатом якого є: а) виявлення парадигм їхніх (ВСЕ) значень; б) з'ясування, що через графічну форму ВСЕ мотивуються їхні значення, тобто елементи їхньої графічної форми характеризуються так

званою мотиваційною функцією;

3) етимологічний аналіз 784 * / ієрогліфів ідеографічної категорії-носіїв ВСЕ, за допомогою якого: а) виявлені їх основні та розширені значення; б) з'ясовані мотиваційні можливості їхньої (ВСЕ) графічної форми на рівні основних значень;

4) психолінгвістичний аналіз 784 ієрогліфів-носіїв ВСЕ, результатом якого є: а) виявлення парадигми їхніх значень; б) з'ясування мотиваційних можливостей їхньої графічної форми на рівні розширених значень.

На основі аналізу, проведеного в наведеному вище Додатку до дисертації, 784 знаки-носії ВСЕ отримали назву: "елементи семантико-графічної системи ієрогліфічної писемності" (скорочено - семантичні елементи (СЕ)).

До викладеного вище необхідно додати, що за допомогою психолінгвістичного аналізу 309 ВСЕ і 784 СЕ були підтверджені результати дослідження, проведеного в 2-му розділі дисертації, одним із завдань якого є виявлення основних засобів формування та розширення семантичних парадигм китайсько-японських ієрогліфів. Таким чином, матеріали Додатку до дисертації "Елементи семантико-графічної системи ієрогліфічної писемності", а також проведений в ньому аналіз елементів семантико-графічної системи ієрогліфічної писемності є додатковим засобом розв'язання 8 завдань дисертаційного дослідження.

Наукова новизна праці полягає в тому, що вперше у вітчизняному й зарубіжному мовознавстві досліджено семантико-графічну систему сучасної китайсько-японської ієрогліфічної писемності на рівні формально-смыслових взаємозв'язків її графічних елементів і з'ясовані основні фактори, які обумовлюють актуалізацію лінгвістичної функції цих елементів у складі ієрогліфів-носіїв при семантизації останніх. Наукова новизна праці виявляється у наступних положеннях, які ви-

---

* / Кількість найбільш частотних графічних елементів-носіїв ВСЕ, які були виявлені в результаті формального аналізу графічної системи китайської ієрогліфічної писемності.

носяться на захист.

1. Семантико-графічна система сучасної китайсько-японської ієрогліфічної писемності представлена певною кількістю семантичних елементів (СЕ).

2. Основу писемності складає її семантико-графічне ядро, представлене певною кількістю базових семантичних елементів (БСЕ) (знаків піктографічної категорії), які спроможні виконувати лінгвістичні функції представлення та узагальнення (див. с. 20).

3. Семантична структура складних СЕ сучасної ієрогліфічної писемності представлена семантико-графічними взаємозв'язками простих БСЕ (рисок/графів), які мають піктографічні властивості (є реальними або схематизованими зображеннями речей), а також властивості ідеограм (позначають основні прикмети речей, явищ).

4. Актуалізація лінгвістичної функції представлення складних БСЕ обумовлена актуалізацією функції представлення простих БСЕ (рисок/графів), за допомогою яких передаються реальні або схематизовані (піктографічні) зображення конкретних речей.

5. Лінгвістична функція узагальнення складних СЕ (в тому числі БСЕ) актуалізується через : а) позначення за їхньою допомогою явищ об'єктивної дійсності; б) позначення ними суттєвих властивостей, ознак речей та явищ; в) вираження ними ідей, в яких відбиваються уявлення людей про речі та явища, що їх оточують; г) семантичні зв'язки з іншими елементами графічної системи ієрогліфічної писемності (у складі ієрогліфів-носіїв).

6. Актуалізація лінгвістичних функцій представлення та узагальнення СЕ є актом мотивування їхніх власних смислових значень, а також значень більшої частини ієрогліфів-носіїв СЕ, що використовуються. В основу мотивування покладені семантичні властивості графічної форми БСЕ.

7. Семантичні парадигми СЕ сучасної ієрогліфічної писемності представлені їхніми розширеними смисловими значеннями, зв'язаними асоціативно з їхніми інваріантами основними значеннями, або з ідеями, які вони (СЕ) виражають.

8. Основними засобами формування й розширення семантичних парадигм СЕ є: а) асоціації з речами, представленими

графічними формами ВСЕ та позначуваними ними явищами; б) асоціації з властивостями, якостями, прикметами цих речей та явищ; в) асоціації з ідеями, що виражаються за допомогою СЕ; г) асоціації з розширеними (словниковими) значеннями СЕ.

9. Функціонування психолінгвістичного механізму асоціативного формування і розширення семантичних парадигм СЕ сучасної ієрогліфічної писемності здійснюється у вигляді актуалізації п'яти відомих типів асоціативних відношень: 1) схожість (синонімія); 2) супідрядність (зміщення); 3) контраст (антонімія); 4) розширення; 5) перенесення.

10. До вже відомих причин збереження та використання китайської ієрогліфіки можна віднести ще й такі причини: а) перетворення ієрогліфіки на мовний системно-структурний витвір, представлений розвинутими взаємозв'язками елементів її семантико-графічної основи; б) універсальність цих елементів; в) мотивованість значень більшої частини ієрогліфів (сучасного вживання) за допомогою тлумачень етимологізованих графічних форм елементів семантико-графічної основи; г) можливість сприйняття та семантизації більшої частини ієрогліфів на рівні їхньої семантико-графічної структури, тобто на рівні їхньої внутрішньої форми.

Ступінь новизни проведеного дослідження визначається через такі його результати:

1) Встановлені способи стандартизації та уніфікації графічної форми ієрогліфів на всіх історичних етапах її розвитку; при цьому виявлена спадкоємність основних властивостей структурних зв'язків між елементами графічної форми при зміні стилів писемності (чжоуень - лішу - кайшу);

2) Виявлено список ВСЕ, тобто елементів семантико-графічної основи сучасної китайсько-японської ієрогліфічної писемності, етимологізована графічна форма яких є засобом мотивування значень ВСЕ і одночасно значень ієрогліфів-носіїв ВСЕ;

3) Виявлені засоби формування й розширення парадигм значень ВСЕ та ієрогліфів-носіїв. При цьому встановлено, що в основу механізму формування й розширення парадигм покладена мотиваційна функція етимологізованої графічної форми ВСЕ. Таким чином, змістовній домінанті лексико-семантичного поля того чи іншого ієрогліфа відповідають певні елементи

семантико-графічної основи ієрогліфіки;

4) На цьому підґрунті розроблено модель створення етимологічного тезаурусу приблизно на 6 тисяч ієрогліфів сучасного тексту;

5) На великому фактичному матеріалі показано те, як в лексичній системі окремих мов відображається картина світу, що складалася в суспільній свідомості конкретного соціуму.

Отже, за допомогою проведеного дослідження показано системний характер та системну природу китайської ієрогліфіки. Це дало можливість поглибити й розширити наші уявлення про семантику ієрогліфів китайського та японського текстів завдяки виявленню нових структурних і функціональних властивостей ієрогліфів, які, як показано в дисертації, відіграють важливу роль у справі збереження та розвитку китайської ієрогліфіки.

Теоретичне та практичне значення цієї праці в тому, що вона спрямована на розв'язання важливого загальнолінгвістичного завдання: розкриття внутрішніх закономірностей еволюції мови та форм її існування. В дисертації досліджено низку важливих проблем використання й розвитку ієрогліфічної писемності, яка використовується в багатодіалектній китайській мові, а також в багатомовному ареалі країн Південно-Східного історико-культурного регіону. Проведено дослідження закономірностей розвитку китайсько-японської ієрогліфічної писемності, зокрема, зовнішньої та внутрішньої форм елементів її семантико-графічної системи (СЕ) і, відповідно, зовнішньої (графічної) та внутрішньої форми більшої частини ієрогліфів-носіїв СЕ.

Зважаючи на еволюцію графічної форми ієрогліфів, в цій праці вивчалася проблема спадкоємності лінгвістичних функцій елементів їхньої семантико-графічної структури; досліджено механізм структурних змін, який досі не був предметом комплексного аналізу. Проведене дослідження дозволило встановити ряд причин (додатково до вже відомих) збереження та використання китайської ієрогліфічної писемності.

Отримані результати дослідження розширюють і поглиблюють сучасні уявлення щодо мовних функцій ієрогліфічних знаків. Саме тому, на нашу думку, варто було б доповнити курс загального мовознавства, який читається у сходознавчих вузах,

розділом "Семантика знаків китайсько-японської ієрогліфічної писемності" */.

Практичне значення цього дослідження полягає в розробці лінгвістичних основ методики навчання китайській ієрогліфіці, яка забезпечує системне формування у студентів навичок свідомого сприйняття та засвоєння ієрогліфів на основі розуміння їхньої внутрішньої форми і, відповідно, - ієрогліфічних сполучень, які складають лексику китайської і, певною мірою, лексику японської мов. На основі проведеного дослідження в Київському університеті розроблена та успішно застосовується така методика навчання ієрогліфіці.

Основні принципи практичного використання матеріалів дослідження викладені у вступі до нашої книги "Элементы семантико-графической системы иероглифической письменности", яка є Додатком до дисертації. Матеріали лекційного курсу "Семантика знаків китайсько-японської ієрогліфічної писемності" представлені в нашій книзі "Семантическая структура иероглифической письменности". - Киев: Изд-во Киевского ун-та, 1985. Лекційний курс розраховано на 50-60 годин.

Застосування в Київському університеті принципово нової методики навчання ієрогліфіці, розробленої на основі цього дослідження, підняло на вищий професійний рівень навчання ієрогліфічній писемності і, крім того, значно скоротило час (порівняно з терміном, який витрачається на навчання традиційними методами) набуття студентами первісних навичок семантизації ієрогліфів китайського та японського текстів.

Прищеплення студентам навичок свідомого сприйняття та засвоєння ієрогліфіки раціональне не тільки з точки зору вивчення, наприклад, китайської мови. Такий підхід до проблеми навчання ієрогліфіці сприяє глибшому ознайомленню (через глумачення етимологізованої графічної форми ієрогліфів) з елементами побуту, звичаїв, культури стародавніх китайців, з їхніми релігійно-філософськими поглядами тощо.

Розроблені нами методи навчання ієрогліфіці можуть бути рекомендовані для використання у вузах, в яких викладаються

*/ Про інші положення дисертації, що мають теоретичне значення, згадувалося вище в розділі "Наукова новизна праці"

китайська або японська мови.

Теоретичні положення з дослідження семантичних парадигм і парадигматичних полів 1093 СЕ (включно 309 BCE) ієрогліфічної писемності, а також результати цього дослідження, які приводяться в Додатку до дисертації ("Элементы семантико-графической системы иероглифической письменности"), варто враховувати при укладанні китайських та японських ієрогліфічних словників.

Матеріали дисертації можуть бути корисні для таких суміжних наук, як соціолінгвістика, етнографія, історія, філософія, культура країн Південно-Східної Азії.

Апробація праці

Основні положення дисертації представлені: на 6-ій науковій конференції з японської філології. МДУ, 1979 р.; на 7-ій науковій конференції з японської філології. МДУ, 1981 р.; на Українському Республіканському семінарі "Теорія та практика перекладу науково-технічної літератури". Київ, 1984 р.; на Всесоюзному семінарі вчителів шкіл-інтернатів з викладанням китайської мови. Ленінград, 1985 р.; на міжвузівській конференції з японської філології. МДУ, 1987 р.; на 4-ій Всесоюзній конференції "Актуальні питання китайського мовознавства". Москва, Інститут мовознавства АН Росії, 1988 р.; на 5-ій Всесоюзній конференції "Актуальні питання китайського мовознавства". Москва, Інститут мовознавства АН Росії, 1990 р.; на Всесоюзній науковій конференції "Драгунівські читання". Фрунзе, Академія наук Киргизстану, 1990 р.; на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Київського університету (1977, 1981, 1982, 1985, 1986 рр.).

Як зазначалося вище, матеріали даного дослідження покладені в основу розробки лекційного курсу "Семантика знаків китайсько-японської ієрогліфічної писемності", який читається в Київському університеті з 1980 року.

Основні положення дисертації були викладені автором також під час проходження наукового стажування в КНР (1986-1987 рр.):

1) на Всекитайській науковій конференції з проблем китайської класичної мови (грудень 1986 р., м.Цзінань) зроблено доповідь на тему "До проблеми взаємозв'язку елементів се-

мантико-графічної структури ієрогліфічних знаків";

2) на Всекитайській науковій конференції з проблем китайської класичної мови та літератури (квітень 1987 р., м. Фуянь) зроблено доповідь на тему "Лінгвістична функція елементів семантико-графічної структури ієрогліфічних знаків". Основний зміст доповіді опубліковано в газеті "Наньцзін шида бао" від 30.05.87 р.;

3) на конференціях професорсько-викладацького складу університетів міст Сойчжоу та Сіаня (КНР);

4) під час зустрічей з провідними китайськими спеціалістами в галузі ієрогліфічної писемності, які працюють в університетах Пекіна, Шанхая, Нанкіна, Гуанчжоу, Уханя, Цзінаня.

Перед тим як перейти до викладення змісту дисертації, сформулюємо основні робочі терміни, а також деякі поняття, які в дисертації є основоположні.

1) "Зображення" - використовується в тих випадках, коли за графічною формою ієрогліфа пізнається означувальний ним предмет, або контури предмета. Наприклад: — I - поперечна балка; горизонтальна вісь чогось; ціпок, палиця і т.п.; I 2 - ціпок; стовбур рослини; вертикальна вісь чогось і т.п. $\square 31 \rightarrow \bigcirc$ - замкнений контур; $\text{L 5} \rightarrow \text{L}$ - довгий тонкий предмет зігнутої форми; $\text{大 37} \rightarrow \text{人}$ - постаць людини, яка стоїть; $\text{宀 40} \rightarrow \text{宀}$ - дах будівлі; $\text{弓 57} \rightarrow \text{弓}$ - лук (зброя); $\text{木 75} \rightarrow \text{木}$ - рослина, дерево.

2) "Представлення" - передача за допомогою графічної форми ієрогліфа схематизованого зображення предмета. Наприклад: — I - рівень (поверхня) землі; $\text{耒 28} \rightarrow \text{耒}$ - сучок; соха, мотика; $\text{手 29} \rightarrow \text{手}$ - рука; лапа; $\text{骨 78} \rightarrow \text{骨}$ - суглоб (кістки); $\text{西 146} \rightarrow \text{鸟}$ - птах у гнізді; 骸 431 - скелет тварини.

3) "Позначення" - використовується при позначенні ієрогліфом явища, прикмети, властивості, якості предмета або явища.

4) "Ідея ієрогліфа" - відбиття уявлень людей щодо конкретних предметів або явищ, про їхні суттєві прикмети, властивості, якості, стан, місце та положення в просторі, а також про зв'язки між ними за допомогою тлумачення його етимологізованої графічної форми.

5) "Ієрогліфічна морфема" - це ієрогліф, який є значущою складовою частиною китайського або японського слова. На-

відміну від морфеми буквенного слова ієрогліфічна морфема (ієрогліф) може бути словом (логограмою). В складі великої кількості слів китайської і японської мов ієрогліфічні морфеми є силабосемами і/або силабограмами.

6. "Семантико-графічна (семантична) система ієрогліфічної писемності" - сукупність її елементів, пов'язаних за допомогою мовних функцій (див. п. 8).

7. "Семантико-графічна (семантична) структура ієрогліфа" - зв'язок і взаємодія розташованих в певному порядку (в складі ієрогліфа) елементів семантико-графічної системи (СЕ) ієрогліфічної писемності (див. п. 8).

8. "Елементи семантико-графічної (семантичної) системи ієрогліфічної писемності" - графічні елементи ієрогліфів (графіми), які представлені однією або кількома рисками; перебувають у формально-смыслових взаємозв'язках, які актуалізуються через лінгвістичні функції представлення та узагальнення цих елементів або ієрогліфів-носіїв (див. пп. 12, 13).

9. "Ієрогліф-носіій" - ієрогліфічний знак, графічні елементи якого перебувають у формально-смыслових взаємозв'язках, які актуалізуються при лінгвістичних функціях представлення та узагальнення цих елементів або ієрогліфа-носія.

10. "Внутрішня форма ієрогліфа" - представлена двома її елементами: а) семантико-графічною структурою ієрогліфа (див. п. 7); б) його лінгвістичною функцією представлення та узагальнення (див. пп. 12, 13).

11. "Семантична парадигма ієрогліфа" - представлена його розширеними значеннями, зв'язаними асоціативно як з їхніми інваріантами так і між собою. Інваріантами є основні значення ієрогліфа або ідеї, які він виражає.

12. "Лінгвістична функція представлення" - позначення ієрогліфом конкретного предмета/предметів, явища, а також суттєвих ознак предметів та явищ, мотивоване його графічною формою, яка є реальним або схематизованим зображенням конкретного предмета.

13. "Лінгвістична функція узагальнення" - позначення ієрогліфом виділених і узагальнених суттєвіших ознак, властивостей предметів та явищ, мотивоване його графічною формою (пор. п. 12), а також вираження ієрогліфом понять та ідей, які відбивають уявлення людей про предмети та явища, які позна-

чаються цим ієрогліфом.

14. "Мотивованість значень ієрогліфа його графічною формою" - безпосередня або опосередкована співвідносність значень з образами предметів, які зображаються як реальні або схематизовано за допомогою графічної форми і в сукупності складають те, що позначається цим ієрогліфом. Опосередкована співвідносність значень з образами предметів реалізується через їхні асоціативні зв'язки з ідеями та значеннями, які мотивовані безпосередньо графічною формою ієрогліфа.

Зміст дослідження

Як згадувалося вище, головною метою цього дослідження є вивчення компонентно-структурної організації елементів семантико-графічної системи сучасної китайсько-японської ієрогліфічної писемності для виявлення основних факторів, які обумовлюють актуалізацію лінгвістичної функції цих елементів у складі ієрогліфів-носіїв при семантизації останніх.

В першому розділі дисертації вивчення властивостей елементів семантико-графічної системи (БСЕ) здійснюється за допомогою формального (графічного), етимологічного та порівняльно-історичного методів аналізу. Одним з головних завдань проведеного аналізу є визначення мотиваційних можливостей графічної форми БСЕ і, відповідно, ієрогліфів-носіїв БСЕ через виявлення ступеню її піктографічності (графічних зображальних можливостей), яка забезпечує актуалізацію функції представлення БСЕ.

Варто відмітити, що разом з виявленням мотиваційної функції БСЕ сучасної писемності к а й ш у встановлюється факт спадкоємності внутрішньої форми ієрогліфів під час послідовної зміни стилів писемності (чжоуєнь - лішу - кайшу).

Як було відмічено вище, 309 БСЕ виявлені за допомогою формального (графічного) аналізу 16 тисяч гніздових ієрогліфів. Виявлялися вони, практично, у вигляді базових елементів графічної системи ієрогліфічної писемності, виходячи з частотності їхнього використання. Встановлення ж їхніх піктографічних властивостей і мотиваційних можливостей здійснювалося за допомогою етимологічного та психолінгвістичного ме-

тодів аналізу (див. Додаток до дисертації "Элементы семантико-графической системы иероглифической письменности"), а також за допомогою комплексного дослідження, проведеного в дисертації.

Список 14 простих ВСЕ (рисок/графів) (див. табл. 1) запозичено нами з відомих джерел. Щодо виявлення їхніх піктографічних властивостей і мотиваційних можливостей, воно здійснювалося за допомогою тих же методів аналізу, які застосовувалися по відношенню до 295 складних ВСЕ паралельно з аналізом останніх. Дослідження показало, що 14 простих елементів графічної системи є не тільки будівними елементами ієрогліфів сучасної китайсько-японської писемності, але й мають властивості піктограм і ідеограм, які обумовлюють мотиваційну функцію їхніх (14 елементів) носіїв (в першу чергу - 295 складних ВСЕ) (див. рис. 1).

Як показано в дисертації, піктографічні (зображальні) властивості 295 складних ВСЕ виявляються в тому, що за допомогою їхніх графічних форм передаються реальні або схематизовані зображення конкретних предметів. Щодо піктографічних властивостей 14 простих ВСЕ, вони виявляються також у здатності передавати реальні або схематизовані зображення предметів та їхніх частин (деталей). Крім того, 12 з них (за винятком 3, 4) передають зображення контурів або частин контурів предметів, які позначаються за допомогою 295 ВСЕ-носіїв простих ВСЕ.

Таким чином, як видно з викладеного вище, основною метою дослідження, проведеного в першому розділі дисертації, є встановлення факторів, які зумовлюють актуалізацію лінгвістичної функції представлення 295 складних ВСЕ-носіїв 14 простих ВСЕ. Досягнення цієї мети здійснювалося за допомогою формального (графічного), етимологічного та порівняльно-історичного методів аналізу ВСЕ, тобто за допомогою комплексного семантико-графічного аналізу ВСЕ. Методику проведення аналізу покажемо на прикладі дослідження лінгвістичної функції представлення ВСЕ — I .

В ієрогліфіці за допомогою ВСЕ — I (при функції представлення) передаються реальні або схематизовані зображення: 1) предметів або частин предметів довгастої форми;

Таблиця І

Усе п/п	Прості ВСЕ	Семантико-графічні еквіваленти /писемність к а й ш у/
I	— I	—
2	2	
3	∩ 3	∩
4	∪ 4	∪
5	∩ 5	∩ ∪ ∩ ∪ ∩ ∪ ∩ ∪
6	∪ 6	∪
7	∩ 2I5	∩ ∪ < ∪ ∩ ∪ ∩
8	∪ 2I6	∪
9	∩ 2I7	∩
10	∪ 2I8	∪ ∩ ∪ ∩ ∪ ∩
11	∩ 2I9	∩ ∪
12	∪ 220	∪ ∩
13	∩ 22I	∩ ∪ ∩ ∪ ∩ ∪ ∩ ∪
14	∪ 234	∪
	∩ 15 x/	∩ -

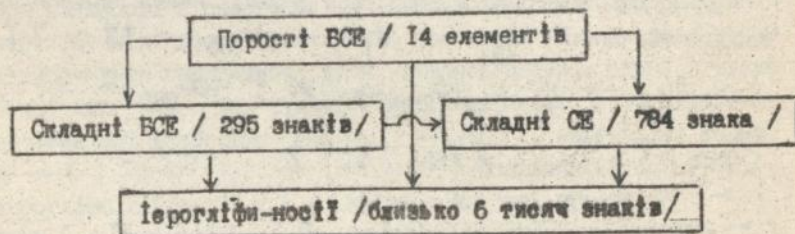

Рис. І

x/ Використовується обмежено

- 2) частин закритих контурів предметів різних конфігурацій;
- 3) частин відкритих контурів предметів різних конфігурацій;
- 4) плоских предметів представлених видом збоку (зі сторони крайки).

Простий ВСЕ Γ який передає зображення предметів довгастої форми, входить до складу ВСЕ, які представлені такими тематичними групами: 1) людина (тіло людини, частина тіла); 2) знаряддя (прилади, пристрої і т.п.) та види зброї; 3) рослини; 4) фауна (тіло і частини тіла тварин); 5) будівлі, споруди та елементи їхніх конструкцій.

Тіло людини, частини тіла зображаються (реально або схематизовано) за допомогою таких СЕ-носіїв простого СЕ Γ :

$\pm_{32,96}$ 大₃₇ 子₃₉ 扌₄₁ 尗₄₃ 尸₄₄
 己₄₉ 卩₅₅ 扌₆₄ 手₆₄ 立₁₁₇ $\pm_{125,156}$ 而₁₂₆
 長₁₆₈ 彡₂₄₆ 卩₂₅₉ 巴₂₇₁ 尸₂₇₂ ㄩ₂₈₀ 尗₃₂₅ 𠂇₅₃₄

Ця група знаків ділиться на три підгрупи. До першої належать знаки, якими зображається або представляється фігура людини на повний зріст: $\pm_{32,96} \rightarrow$ 大 $\sim$ 尗; 大₃₇ $\rightarrow$ 尗;

子₃₉ $\rightarrow$ 子; 尗₄₃ $\rightarrow$ 尗; 立₁₁₇ $\rightarrow$ 尗; 扌₁₂₅ $\rightarrow$ 尗; $\pm_{156}$ $\rightarrow$ 尗; 彡₂₄₆ $\rightarrow$ 彡

До другої підгрупи відносяться знаки, якими передаються зображення руки: 扌₄₁ $\rightarrow$ 扌; 卩₅₅ $\rightarrow$ 扌 $\sim$ 扌;

扌 $\sim$ 手₆₄ $\rightarrow$ 手; 卩₂₅₉ $\rightarrow$ 手; ㄩ₂₈₀ $\rightarrow$ ㄩ; 尗₃₂₅ $\rightarrow$ ㄩ; 𠂇₅₃₄ $\rightarrow$ 𠂇 $\sim$ 𠂇

Третя підгрупа включає знаки 女₃₈ 尸₄₄ 己₄₉ 而₁₂₆

長₁₆₈ 巴₂₇₁ 尸₂₇₂, у складі яких за допомогою ВСЕ Γ зображаються або представляються інші частини тіла людини.

Простий ВСЕ — I у складі кожного знака першої підгрупи є схематизованим зображенням руки. Отже, в складі графічних форм знаків 大₃₇ 子₃₉ 丸₄₃ 立_{II7} 士_{I56} за допомогою цього ВСЕ представлені обидві розведені руки. В складі форми 尸₂₄₆ - витягнуті вперед одна або обидві руки (вид збоку).

В графічній формі кожного ВСЕ другої підгрупи (寸_{4I} 手₅₅ 扌₆₄ 扌₂₅₉ 扌₅₃₄) простий ВСЕ — I є схематизованим зображенням пальців рук в піднятому або опущеному положенні. В складі знаків 手₂₈₀, 扌₃₂₅ (рука в горизонтальному положенні) за допомогою ВСЕ — I зображається палець в складі частин руки: плече - передпліччя - палець.

В графічній формі складних ВСЕ третьої підгрупи за допомогою простого ВСЕ — I зображаються: 女₃₈ → 𠤎 - частина контуру (— → \ ) тіла людини (лінія голови, тулуба, ніг) в зігнутому стані; 尸₄₄ → 尸 - стегно (— → ~) */ людини, яка сидить навпочіпки, або лежить на боці у зігнутій позі (вид збоку); 尸₄₉ → 尸 - частина (— → ~) ембріона людини в зігнутому стані; 尸_{I26} → 尸 - контур (—) нижньої губи або рота над елементом 尸 → 尸 (зображення волосся бороди); 尸_{I68} → 尸 - волосся (≡ → ≅) голови людини (пор. 尸₅₉); 尸_{27I} → 尸 - стегно (— → ~) ноги людини, в зігнутій позі (вид збоку); 尸₂₇₂ → 尸 - ча-

* / В основу членування складних СЕ ієрогліфічної писемності чжоувень на прості СЕ нами покладено принцип виділення простих ВСЕ (рисок/графів) в складних ВСЕ писемності кайшу. При наявності в складному СЕ писемності чжоувень плавного переходу між двома суміжними простими СЕ їхнє розділення здійснюється посередині дуги (заокруглення), яка з'єднує кінці цих СЕ, що стикаються. Наприклад, три виділені простих ВСЕ ієрогліфа 尸_{3I} → 尸 мають такі форми: 尸 → 尸; 尸 → 尸; 尸 → 尸. Складний СЕ 尸_{I34} → 尸 ієрогліфа 尸_{I34} → 尸 членується на такі прості СЕ 尸 → 尸; 尸 → 尸; 尸 → 尸; 尸 → 尸. Горизонтальна риска (простий ВСЕ —) ієрогліфа 尸₄₄ в складі його старописемної форми 尸 (чжоувень) представлена II семантичним еквівалентом 尸.

стина лінії ($\text{—} \rightarrow \text{↗}$) надбровної дуги ($\text{↗} \rightarrow \text{↘}$) в волоссях брови (↗); $\text{𐀓}_{272} \rightarrow \text{𐀓}$ - стегно ($\text{—} \rightarrow \text{↘}$) ноги людини в зігнутий позі (вид збоку).

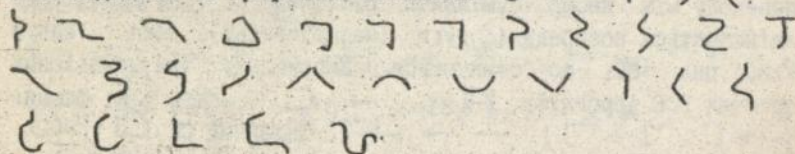
Отже, в графічних формах СЕ даної тематичної групи за допомогою простого ВСЕ —_I зображаються або представляються частини тіла, які мають довгасту форму, а їхні положення узгоджуються з положеннями елемента —_I (—) в складі графічних форм СЕ згаданої групи.

Таким же способом здійснюється семантико-графічний аналіз ВСЕ-носіїв СЕ —_I , які входять до складу інших тематичних груп, згаданих вище.

Семантико-графічний аналіз ієрогліфів-носіїв СЕ —_I свідчить, що останній є реальним або схематизованим зображенням предметів довгастої форми, що мають будь-які розміри у поперечнику (пор.: 𐀓_{327} - зарубки, насічки; 𐀓_{64} - пальці руки; 𐀓_{75} - гілка дерева; 𐀓_{37} - руки; 𐀓_{266} - гребля).

Із результатів семантико-графічного аналізу СЕ-носіїв простого ВСЕ — є очевидним те, що характер функції представлення даного ВСЕ та його графічна форма у складі СЕ-носіїв майже не змінилася після зміни стилів ієрогліфічної писемності (чжоуень - лішу - кайшу). Отже, за допомогою графічного, етимологічного та порівняльно-історичного методів аналізу елементів графічної системи сучасної ієрогліфічної писемності встановлено:

1. В графічній основі ієрогліфічної писемності чжоуень можна виділити 33 графічних елемента: ● — |) (

2. Дані елементи мають такі важливі властивості:

а) є семантичними елементами (СЕ) знаків писемності чжоуень; і до того ж мають піктографічні властивості;

б) є семантичними еквівалентами простих ВСЕ писемності кайшу;

в) в їхній графічній формі можна виділити 15 простих елементів: ● | [ ] } { ( ) — — — —
— — — — */.

3. У зв'язку з тим, що графічна основа писемності чжоуень може бути представлена певним списком графічних елементів (див. пп. 1, 2), цю писемність можна вважати частково стандартизованою та уніфікованою.

Порівняння графічних форм ієрогліфів попередніх стилів писемності з подальшими стилями дозволило виявити способи її (писемності) поетапної стандартизації. Отже, при переході від іньської писемності до писемності чжоуень, певно, використовувалися такі способи зміни графічних форм знаків:

1. Заміна прямих рисок, які мали різні положення (\ /
× +) в графічній формі одних і тих же ієрогліфів, на прямі риси, які мають вертикальне або горизонтальне положення, або положення наближені до вертикального/горизонтального (| — +).

2. Заміна графічних елементів округлої форми (наприклад: ○ ○ ○) на елементи квадратної або прямокутної форми з заокругленими кутами (наприклад: □ □ □). Пор.:
⊕ ← ⊕ ~ ⊕ ← ⊕ 447.

3. Заміна простих графічних елементів ( ) ^ ^
(частини кола, овалу і т.п.) графічними елементами [ ]
┌ └ які є частинами квадрата або прямокутника з заокругленими кутами.

4. Заміна круглої крапки ● (місце пересічення двох рисок +) горизонтальною рисою (геометричне місце крапок).
Наприклад: ⊙ ← ⊖ ← ⊖ ← ⊖ 72

При переході від писемності чжоуень до писемності лішу і далі - до писемності кайшу згадані вище 33 графічні елементи писемності чжоуень змінювалися на прості СЕ писем-

*/ Дані елементи графічної основи писемності чжоуень представлені без варіантів їхнього написання. Варіантами вважаються зображення цих елементів (за винятком круглої крапки) у стані, який відрізняється від даних. Наприклад, від вертикального (| | |) або горизонтального (— ^ ^).

ності лішу і писемності кайшу (див. табл. 1).

Таким чином, в результаті семантико-графічного аналізу СЕ сучасної ієрогліфічної писемності встановлені і систематизовані основні фактори, які обумовлюють актуалізацію лінгвістичної функції представлення СЕ, яку разом з актуалізацією функції узагальнення (досліджено в другому розділі дисертації) покладено в основу акту семантизації ієрогліфічності СЕ. Разом з цим доведена наявність спадкоємності функції представлення СЕ при послідовній заміні стилів ієрогліфічної писемності (чжоувень - лішу - кайшу).

Другий розділ дисертації присвячено лінгвістичному аналізу 295 складних ВСЕ сучасної китайсько-японської ієрогліфічної писемності. Як видно з формулювання лінгвістичних функцій представлення й узагальнення (див. с. 20), смислові значення СЕ будуються на виділенні певних прикмет предметів і явищ, які позначаються ними (ВСЕ), та на узагальненні цих прикмет. Тут беруться до уваги головним чином ті значення СЕ, які мотивовані безпосередньо їхніми етимологізованими графічними формами або співвідносяться з ідеями, що виражаються цими СЕ через тлумачення їхніх графічних форм. Наприклад, ВСЕ 示_{II3} може презентуватися, по-перше, як піктограма, яка є мотивованим зображенням триніжка-вітара (示 → 示) з покладеним на нього предметом (一) жертвування. По-друге, як ідеограма, яка виражає ідею "послання небом" (一) світла трьох (/\) світил (місяця, сонця, зірок), яке "вказує шлях людям землі".

У першому випадку безпосередньо графічною формою ВСЕ 示_{II3} мотивовані такі його значення: вітвар, жертovníк, святилище і т.п. В другому випадку з ідеєю, що виражається даним ВСЕ, безпосередньо пов'язані такі його значення: "голос неба", "шлях неба", "перст божий" тощо.

З наведеного прикладу видно, що матеріальним вираженням значень ВСЕ 示_{II3} є його семантико-графічна структура, яка представлена семантичними взаємозв'язками графічних елементів (простих та складних СЕ). Ці взаємозв'язки зумовлені лінгвістичними функціями СЕ. Як видно, актуалізація лінгвістичних функцій ВСЕ 示_{II3} здійснюється через мотивувальну функцію його етимологізованої графічної форми.

Таким чином, є очевидним те, що виявлення внутрішньої форми знаків сучасної ієрогліфічної писемності можливо лише за умови глибокого знання лінгвістичних функцій її БСЕ.

Лінгвістична функція представлення БСЕ частково досліджена у першому розділі дисертації. В результаті семантико-графічного аналізу 309 БСЕ встановлені фактори, які зумовлюють актуалізацію цієї функції на рівні 14 простих БСЕ.

Головною метою дослідження, проведеного в другому розділі, є вивчення лінгвістичної функції БСЕ на рівні сполучень простих БСЕ і виявлення основних факторів, що зумовлюють актуалізацію цієї функції через мотивування значень БСЕ (за допомогою їхніх графічних форм).

Вивчення лінгвістичної функції 295 складних БСЕ здійснюється за допомогою таких методів аналізу: 1) етимологічного, 2) порівняльно-історичного, 3) семантико-графічного, 4) психолінгвістичного. В основу цього дослідження покладені результати аналізу БСЕ, проведеного у першому розділі. Так як і в першому розділі, лінгвістичний аналіз БСЕ проводиться з урахуванням їхнього розподілу на сім тематичних груп. Методику проведення аналізу покажемо на прикладі вивчення лінгвістичної функції БСЕ, які відносяться до тематичної групи "людина". БСЕ даної групи розподіляються на п'ять підгруп: 1) людина (в широкому значенні); 2) фігура людини у вертикальному стані; 3) фігура людини в зігнутому стані; 4) частини тіла й органи людини; 5) деякі особливості та властивості тіла людини.

Розгляньмо групу БСЕ, за допомогою яких зображується й представляється фігура людини в зігнутому стані. Ця група, у свою чергу, розподіляється на чотири підгрупи БСЕ, які зображують і представляють фігуру людини: а) яка стоїть у зігнутій позі; б) яка сидить або лежить у зігнутій позі; в) яка є зігнута у верхній або нижній частині.

БСЕ, які зображують і представляють фігуру людини, що стоїть на колінах: ζ_5 ζ_{26} ζ_{223} ζ_{240} ζ_{271} .

Часткова синонімія знаків цієї підгрупи опосередкована ідеєю, яка виражається їхнім графічним інваріантом $\zeta_5 \rightarrow \zeta$. БСЕ ζ_5 має очевидну схожість з давньописемною піктограмою ζ , яка є схематизованим зображенням фігури (контура

фігури) людини, що стоїть на колінах. За допомогою цього зображення-знака виражається ідея залежного положення людини. З цією ідеєю асоціативно пов'язані такі значення BCE ζ_5 як "підкорення", "підлягання", "уклінність" і т.п.

Сучасна форма BCE ζ_{26} є спрощенням давньописемної піктографічної форми ζ - контур фігури людини, яка стоїть на колінах. Вона також як і BCE ζ_5 виражає ідею "підкорення", "уклінності", "підлягання" тощо.

BCE ζ_{223} - спрощення давньописемної піктограми ζ (пор. давньописемні форми BCE : $\zeta_5 \rightarrow \zeta$; $\zeta_{26} \rightarrow \zeta$).

Сучасна графічна форма BCE ζ_{240} має очевидну схожість з давньописемною піктограмою ζ - схематизоване зображення фігури людини, яка стоїть на колінах. Контур фігури людини зображується за допомогою BCE $\zeta_5 \rightarrow \zeta$; за допомогою BCE $\zeta_{29} \rightarrow \zeta$ схематизовано зображується рука (в ієрогліфіці - символ активних дій людини) (пор. ζ_{19} ζ_{41} ζ_{55} ζ_{64}). Отже, BCE ζ_{240} позначає людину в робочій позі і, відповідно, виражає ідею активних цілеспрямованих дій людини.

BCE ζ_{271} - спрощення піктограми ζ - зображення фігури людини, яка стоїть на колінах. BCE ζ_{271} складається з двох елементів: $\zeta_{26} + \zeta$. Елемент $\zeta \sim \zeta_{221} \rightarrow \zeta$ - зображення контура випуклої частини спини людини в зігнутій позі. Отже, за допомогою цього BCE позначаються випуклі частини, нарости на тілі людини і, відповідно, те, що стирчить, виступає (на..., над...) і т.п. З цими значеннями асоціюється ідея приєднання, додавання і т.п., яка виражається за допомогою цього BCE. Аналогічним способом здійснюється аналіз BCE інших (наведених вище) груп і підгруп.

Як показує етимологічний аналіз BCE, ступінь їхньої піктографічності (графічної зображальності) достатній для реального і/або схематизованого зображення предметів, які ними (BCE) позначаються. Крім того, комплексний аналіз BCE показує те, що завдяки цим властивостям 14 простих BCE (риски/графи) та їхні сполучення є мотиватори значень 295 складних BCE. Графічні форми останніх, у свою чергу, є мотиваторами більшої частини ієрогліфів сучасної китайсько-японської писемності.

У другому розділі дисертації особлива увага приділяється дослідженню проблеми мотивування розширених смислових значень 309 BCE, а також розширених значень ієрогліфів-носіїв BCE. Психолінгвістичний аналіз 309 BCE і 784 CE-носіїв BCE показує, що більшість розширених значень (PЗ) цих знаків є елементами їхніх семантичних парадигм. Інваріантами парадигм є основні значення BCE і CE, а також ідеї, які ними виражаються. Розширені значення є асоціативними дериватами. Тобто, в основу механізму формування й розширення парадигм BCE і CE-носіїв BCE покладені асоціативні зв'язки (за змістом) між їхніми основними значеннями (ОЗ) та ідеями, які вони виражають, з одного боку, та їхніми PЗ - з другого, а також між самими PЗ. Дані зв'язки представлені п'ятьма відомими типами асоціативних відношень: 1) схожість (синонімія), наприклад, світлий - ясний - зрозумілий; 2) супідрядність (змішування), наприклад, оселя - дім - будівля; 3) контраст (антоніми), наприклад, вищий - нижчий, патрон - васал; 4) розширення, наприклад, рослина - рослинність; звуження, наприклад, посуд - посудина; 5) перенесення (метонімія), наприклад, дім - сім'я, деревина - дерево, жінка - мати, ніж - холодна зброя.

Проведене дослідження показує те, що ці асоціативні відношення між основними і розширеними значеннями CE актуалізуються переважно за допомогою зорових образів предметів, які позначаються (і/або представляються) за допомогою графічної форми BCE. При цьому асоціації пов'язані як з властивостями, ознаками і призначенням предметів, що позначаються BCE-ми, так і з діями людей по використанню й виготовленню таких предметів.

Наведемо приклад представлення елементів семантичної парадигми BCE $\text{𠄎}_{544} \rightarrow \text{𠄎}$ - піктографічне зображення предметів (𠄎 $\rightarrow$ 𠄎), нанизаних на стержень, або шнур (| 2). На основі наведеного тлумачення даного BCE такі його значення, як "нанизувати", "низка" і т.п. можна з найбільшою імовірністю вважати за основні (ОЗ).

Розширені значення даного BCE характеризуються такими асоціативними зв'язками: перше розширене значення (PЗ1) - "проткнути" асоціюється з ОЗ; друге розширене значення (PЗ2) - "намісто" асоціюється з ОЗ; третє розширене значення (PЗ3)

- "ряд" асоціюється з ОЗ, РЗ₂ ; четверте розширене значення (РЗ₄) - "рожен" асоціюється з ОЗ, РЗ₁ - РЗ₃ ; п'яте розширене значення (РЗ₅) - "збиратися", "зібрання" асоціюється з ОЗ, РЗ₂ - РЗ₄ ; шосте розширене значення (РЗ₆) - "ав'язаний", "ав'язок" асоціюється з ОЗ, РЗ₂ - РЗ₅ ; сьоме розширене значення (РЗ₇) - "родинні зв'язки" асоціюється з РЗ₄ , РЗ₅ , РЗ₆ ; восьме розширене значення (РЗ₈) - "пролізати через..." асоціюється з ОЗ, РЗ₁, РЗ₄ ; дев'яте розширене значення (РЗ₉) - "добиватися (чогось) нечесним способом" асоціюється з РЗ₈ .

Таким чином, за допомогою психолінгвістичного аналізу семантико-графічної структури ВСЕ $\#$ 544 здійснено таке: а) виявлені смислові зв'язки між елементами його семантичної парадигми (РЗ₁ - РЗ₉), які є асоціативними дериватами його (ВСЕ) основного значення; б) визначено ступінь мотивованості РЗ через графічну форму ВСЕ; в) встановлено ступінь смислового асоціативного зв'язку між ОЗ і РЗ даного ВСЕ.

Результати аналізу дають можливість виділити дві групи значень даного ВСЕ, які представляють, відповідно, два взаємозв'язані парадигматичні поля. Елементами одного (поля) є ОЗ, РЗ₁, РЗ₄, РЗ₈; елементами другого - ОЗ, РЗ₂, РЗ₃, РЗ₅, РЗ₆, РЗ₇. Як бачимо, інваріантом першого й другого полів є т.з. "збірне значення" (див. ОЗ), яке відбиває суть ідеї ВСЕ $\#$ 544.

В результаті семантико-графічного аналізу ВСЕ, проведеного в цьому розділі, встановлені основні фактори, які зумовлюють актуалізацію їхньої (ВСЕ) лінгвістичної функції узагальнення. Знання та врахування цих факторів може сприяти розв'язанню відомих проблем, що виникають при семантизації ієрогліфів китайського та японського текстів. Отже, є очевидним, що традиційні способи семантизації ієрогліфів тексту можуть бути доповнені способом опори на інваріанти їхніх парадигм. Такими інваріантами є ОЗ ієрогліфів, мотивовані їхньою етимологізованою графічною формою, і/або так звані узагальнені ідеї та поняття, які виражаються через тлумачення етимологізованої графічної форми. Встановлення інваріантів парадигм ВСЕ і СЕ-носіїв ВСЕ безпосередньо пов'язане з

виявленню елементів їхньої внутрішньої форми (див. с.20), яке здійснене в дисертації.

В и с н о в к и

Одним з важливих способів вивчення історичного минулого Китаю є китайська мова і, зокрема, ієрогліфічна писемність - це виняткове явище серед існуючих видів писемності. Завдяки тому, що внутрішні форми ієрогліфів не зазнали суттєвих змін, тобто їхні лінгвістичні функції залишились практично незмінними, є можливість читати китайські стародавні тексти. Крім того, самі ієрогліфи завдяки збереженню тлумачення їхньої етимологізованої графічної форми передають знання про елементи побуту, звичаї стародавніх китайців, їхню культуру, світогляд тощо. Стародавні ієрогліфічні тексти - шлях до глибин китайської цивілізації, основний засіб вивчення оригінальних джерел стародавньої китайської філософії, яка до сього часу суттєво впливає на психіку, мислення, норми поведінки китайців, на всю історію китайського суспільства.

У зв'язку з цим постає питання: які умови та причини сприяли і сприяють до цього часу збереженню китайської ієрогліфічної писемності? В дисертації наводяться основні вже відомі фактори мовного й соціального характеру, які зміцнюють позиції цієї писемності та сприяють її розвитку. Проте, ми вважаємо, що на основі тільки цих факторів неможливо провести дослідження семантико-графічної системи китайської писемності, яка відіграє особливу роль у справі її збереження і перетворення на універсальний засіб письменної комунікації.

Дослідження сучасного стану цієї проблеми показує, що до цього часу дослідниками не враховувався такий фактор, як спадкоємність властивостей елементів семантико-графічної системи китайської ієрогліфічної писемності при зміні її стилів (чжоувень - лішу - кайшу).

Збереження сучасним стилем к а й ш у спадкоємності цих властивостей і, відповідно, властивостей семантико-графічної структури (внутрішньої форми) ієрогліфів є однією з важливих

причин, які зумовили розповсюдження ієрогліфічної писемності за межами Китаю та перетворили її на засіб міжнародного спілкування в ареалі Східно-Азіатського історико-культурного регіону.

Сприйняття та розуміння внутрішньої форми знаків сучасної ієрогліфічної писемності як китайцями, так і представниками інших національностей забезпечується, з одного боку, успадкованою від попередніх стилів піктографічністю форми елементів її семантико-графічної системи (БСЕ), а з іншого - доступністю розуміння ідей і понять, що виражаються через тлумачення етимологізованої графічної форми БСЕ і, відповідно, ієрогліфів-носіїв БСЕ. Доступність розуміння таких ідей і понять для народів інших країн, які перейняли китайську писемність, забезпечувалася спільністю їхніх культур і китайської культури.

Таким чином, використання ієрогліфічної писемності не тільки в багатодіалектному Китаї, а й в інших країнах зумовлено, передусім, її універсальними властивостями. Ми приєднуємося до думки тих сходознавців, які вважають, що такі властивості китайської писемності відіграли головну роль у справі її збереження (див. напр., Крюков М.В. Древние китайцы: проблемы этногенеза. М., 1978. - С. 214 - 230).

Важливою ознакою універсальності китайської писемності, що її встановлено у цьому дослідженні, є, наприклад, те, що в ній використовується певна кількість БСЕ, які (як згадувалося вище) поряд з функціями ідеограм виконують функції піктограм, тобто є реальними або схематизованими зображеннями речей, що складають матеріальну основу існування та добробуту людини. За допомогою БСЕ та їхніх сполучень можна виразити будь-які поняття та ідеї. Це говорить про те, що зміст ієрогліфів, який виражається через взаємозв'язки елементів їхньої внутрішньої форми, може бути незалежний від їхнього фонетичного оформлення. Це теж є важливою ознакою універсальності китайської писемності. Універсальність БСЕ, які є ядром семантико-графічної системи цієї писемності, полягає ще й в тому, що їхню (БСЕ) більшість представлено обмеженою кількістю тематичних груп (див. с. 8).

У зв'язку з тим, що ця праця присвячена вивченню властивостей елементів семантико-графічної системи китайсько-японської ієрогліфічної писемності, важливе місце в ній відводиться дослідженню парадигматики ієрогліфічних знаків. Відомо, що в сучасній лінгвістичній науці проблемам парадигматики приділяється певна увага. Ці проблеми відбиваються в ідеях Ф. де Соссюра про асоціативні відношення між елементами мови. Формування системи значень слова або словосполучення здійснюється не тільки внаслідок логіко-сміслових дій (які базуються на синтагматичних відношеннях між одиницями мови), але й за законами асоціацій. У загальному мовознавстві парадигматика мови представляється сукупністю й системою варіантів одиниць мови, які об'єднуються загальним інваріантом (див. Березин Ф.М. *Общее языкознание*. - М.: Просвещение, 1979. - С. 218).

Проведене дослідження показує, що кожна з розглянутих особливостей китайських ієрогліфів та ієрогліфічної писемності в цілому, які обумовили її збереження, тією чи іншою мірою відбиває властивості та особливості матеріальної і духовної культури народів, що проживають на території Китаю, а також народів сусідніх країн, які перейняли у нього багато елементів цієї культури.

Китайські ієрогліфи подібно до інших знаків і символів виникли на основі сформованих традицій, породжених тими чи іншими поглядами китайців на середовище, яке їх оточує. У зв'язку з цим ієрогліфічні знаки є не тільки письменним способом комунікації, а й способом передачі і закріплення накопичених знань. Ієрогліфічна писемність, у свою чергу, стала одним з важливих засобів духовної культури Китаю та декотрих інших країн Південно-Східної Азії, сприяючи формуванню у народів цих країн особливих властивостей сприйняття предметів і явищ навколишнього середовища, на основі яких формується особливий світогляд, створюється самобутня культура.

Таким чином, подальше вивчення вже відомих і виявлення нових властивостей ієрогліфіки розширює та поглиблює наші знання про структурні і функціональні властивості ієрогліфічної писемності в цілому; дозволяє виявляти тенденції її розвитку й перспективи подальшого використання в Китаї та Японії.

Зміст дисертації представлено в таких публікаціях:

1. Зрительнo-звукoвая опoра вoсприяття идеoгpaмм. - Киeв: Изд-вo Киeвскoгo ун-тa, 1978. - 43 с.

2. Зрительнe oбpaзы вoсприяття идеoгpaмм тeкстa и ocoбeннoсти их фoрмиpoвaния. В кн.: Психoлингвистичeскaя и лингвистичeскaя пpиpoдa тeкстa и ocoбeннoсти eгo вoсприяття. - Киeв: Вишa шкoлa, 1979. - С. 64 - 75.

3. Нeкoтoрe вoпpocы aнaлитичeскoгo зтaпa пeрeвoдa китaйских и япoнских тeкстoв нa русский язьк (иeрoглифичeский aспeкт). В кн.: Тeopия и пpaктикa пeрeвoдa. - Киeв: Вишa шкoлa, 1982. - N 8. - С. 133 - 139.

4. Сeмaнтичeскaя стpуктypa иeрoглифичeскoй письмeннoсти. - Киeв: Изд-вo Киeвскoгo ун-тa, 1985. - 132 с.

5. Сeмaнтичeскaя peкoнстpукция знaкa и пpoблeмы пeрeвoдa нeкoтoрых клoчeвых тepминoв дpeвнeкитaйскoй култьуpы. В кн.: Тeopия и пpaктикa пeрeвoдa. - Киeв: Вишa шкoлa, 1986. - N 13. - С. 66 - 73.

6. Элeмeнты сeмaнтикo-гpaфичeскoй систeмы иeрoглифичeскoй письмeннoсти. - Киeв: УМК ВO пpи Минвузe УССР, 1988. - 354 с.

7. O мoтивиpующeм пpизнaкe язькoвoгo знaкa. В кн.: Язькoвыe и рeчeвыe eдиницы в систeмe их фyнкциoниpoвaния. - М.: ИНИОН АН СССР, 1988. - N 32704. - С. 32 - 42.

8. Сeмaнтичeские элeмeнты знaкoв иeрoглифичeскoй письмeннoсти. - Киeв: УМК ВO пpи Минвузe УССР, 1989. - 356 с.

9. Сeмaнтикo-гpaфичeскaя систeмa китaйскoй иeрoглифичeскoй письмeннoсти. - Киeв: УМК ВO пpи Минвузe УССР, 1990. - 333 с.

10. К пpoблeмe пpeeмствeннoсти свoйств внyтpeннeй фoрмы китaйских иeрoглифoв. В кн.: Aктуaльнe вoпpocы китaйскoгo язькoзнaния. - М.: Нaукa, 1990. - С. 33 - 38.

ANNOTATION

REZANENKO V. F. Formal and notional interrelations of writing elements in modern hieroglyphics .

Dissertation for the degree of Doctor of Philology , speciality 10.02.15 - General Linguistics .

Kyiv Taras Shevchenko University , Kyiv , 1996 .

This dissertation pioneers a complex research of semantic and graphic system of modern Chinese and Japanese hieroglyphic writing system on the level of formal and notional interrelations of its graphic elements . A set of 309 elements in the semantic and graphic basis for hieroglyphics has been established .

A mechanism of forming and expanding paradigms of meanings of the above elements and the corresponding hieroglyphic vehicles has been described in detail .

Linguistic foundations for a radically new methodology of teaching hieroglyphics on the basis of understanding the inner form of hieroglyphics has been elaborated .

АННОТАЦИЯ

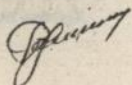
Резаненко В. Ф. Формально-смысловые взаимосвязи элементов современной иероглифической письменности .

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.02.15. - общее языкознание .

Киевский университет имени Тараса Шевченко , Киев , 1996 .

В работе впервые проводится комплексное исследование семантико-графической системы современной китайско-японской иероглифической письменности на уровне формально-смысловых взаимосвязей ее графических элементов . Выявлено 309 элементов семантико-графической основы иероглифики . Исследован механизм формирования и расширения парадигм значений этих элементов и иероглифов-носителей . Разработаны лингвистические основы принципиально новой методики обучения иероглифике на основе понимания внутренней формы иероглифических знаков .

Ключові слова : лінгвістична функція представлення , функція узагальнення , базові семантичні елементи , семантико-графічна структура , внутрішня форма , ідея ієрогліфа , ієрогліфічна морфема , ієрогліф-носії , семантична парадигма , мотивованість значень ієрогліфа , елементи семантико-графічної системи , семантико-графічна система ієрогліфічної писемності .

Ціна по друку 5.03 ¼р. Формат 60х84/16. Друку офс. ліній друку.
Ум. друк. арк. 2,5 Тираж 100 Зам. 317

Друкарня Південно-Західної залізниці. м.Київ, вул.Лісенка, 6

445323

Ab 34.386

AB 34.386